

DE GRAUWE VOGELS

DOOR

ARTHUR VAN SCHENDEL

Als iemand beweert, dat de boeken van Arthur van Schendel vol zijn van verlangen naar levensgeluk, herhaalt hij nog eens, wat al zoo vaak is gezegd. En wat eigenlijk van ieder auteur kan gezegd worden: van een dichter en van een prozaschrijver, als ze zichzelf zijn en als hun woorden sluiten om hun gedachten.

Men heeft Van Schendel een plaats gegeven bij de neo-romantici. En daar hoorde hij vroeger zeer zeker en meer dan één kenmerk der neo-romantiek heeft zijn werk behouden. Bij zijn meeste oudere boeken vinden we een historische basis, zelfs een historische sfeer. Maar in den laatsten tijd heeft hij romans geschreven, die aan den psychologischen, aan den deterministischen roman herinneren.

In: **Een zwerver verliefd** — een boek uit de eerste periode, is, ook al komt er geen enkel jaartal in voor, duidelijk de tijd te bepalen. Het verhaal speelt in de Middeleeuwen, in de jaren van den strijd tusschen Paus en Keizer.

In 1931 verscheen: **Het fregatschip Johanna Maria**, een boek van de arbeidsvreugde, een boek met teleurstellingen, met lijden en met volharding. In 1865 werd dat schip te water gelaten. En de auteur is hier dus niet in een ver verleden gevluht.

Na 1931 komen o.m. de boeken: **Jan Compagnie**; **Een Hollandsch drama**; **De rijke man**, en als laatste: **De grauwe vogels**.

Van Schendel nadert al meer de werkelijkheid in het leven, zonder dat hij realistisch wordt. Want het eigenaardig karakter

van zijn romans is juist, dat hij, al wat naar sensatie lijkt, vermijdt. Hij scheidt het avontuur niet. Hij verliest zich niet in details, hoewel er in zijn laatste werken meer detailteekening is dan in zijn vroegere.

Wat hem een plaats geeft onder de eerste auteurs is wel zijn geheel persoonlijke stijl. Carel Scharten zegt, dat hij de tachtiger-kunst opgevangen heeft in melodieuze volzinnen en de volzinnen vormen verhalen, die harmonische geheel van schoon en natuurlijk Nederlandsch zijn. Dit laatste is zeer zeker juist. Over het eerste valt te twisten. Met impressionisme heeft Van Schendels werk niets te maken en van een opvangen van impressionistische kunst is m.i. dan ook geen sprake. Iets anders is, dat hij met enkele woorden zuiver-sober zijn gedachten uit. En het is juist die soberheid, die den afstand maakt tusschen de tachtigers en hem. Er is bij Van Schendel met een enkelen zin al sfeer ontstaan en opgetuigde woorden vindt men bij hem niet. Hij is in zijn levensbeeldingen aanschouwelijk als weinigen en hij bereikt die aanschouwelijkheid met gewone taal-middelen: het gebruik van tegenwoordige deelwoorden, de korte zin, de plaatsing van het psychologisch onderwerp en ook door den zin met de ontkenning, die iets suggestiefs heeft. Er is gedempt geluid in het proza en gedempt licht. En er is nog iets anders.

Van de Hulst heeft eens de paradoxale stelling neergeschreven, dat, wat een auteur niet zegt, tot het voornaamste van zijn werk behoort. Dat hij door wat hij verzwijgt, het effect verkrijgt. Omdat hij dit eigenlijk niet verzwijgt. „Wat wij niet zeggen” — dat is niet te lezen tusschen de regels; dat vraagt nog geen leespausen, aangegeven door gedachtestreepjes, punten, wit — dat speelt om de woorden heen en in de woorden.

De schrijver heeft de gedachten niet verborgen, maar juist

geopenbaard door dat geheimzinnige „zwijgen,” dat het „spreken” overtreft.

Dat kan Van Schendel. Dat is zijn kracht. En deze kunst komt ook in dat laatste boek uit. Er verdrinkt een kind. Hoe? Onder welke omstandigheden? 't Staat er niet en 't staat er toch.

Toen de zwerwersboeken er waren: **Een zwerver verliefd** en **Een zwerver verdwaald**, heeft men van den auteur gezegd, dat hij-zelf die zwerver was. En later, dat al zijn boeken het zwerverstype toonden: den mensch-zwerver, die het zoekt: „het” en die het nog niet heeft als hij het meent te hebben gevonden. Want wat hij vindt is niet meer dan een caricatuur van wat hij zocht. Is dit niet de diepere waarheid van **Het fregatschip**?

In de laatste boeken is de mensch slachtoffer van het leven, wordt hij geplaagd door het leven, wordt hij geestelijk zwerwers-type.

De grauwe vogels.

Het zijn twee broers, die naast elkaar gaan leven en tegenover elkaar staan. Kasper Valk en Thomas Valk.

Kasper wordt eerst opgevoed door juffrouw Sophie en juffrouw Amalia, die zich over het pasgeboren kind hadden ontfermd, nadat de moeder was gestorven. De broers en de zuster waren door een oom, die niet Kaspers oom was, weggehaald. Kasper mag, als hij groot is, naar een school in de stad en hij heeft zijn ideaal: botanie studeeren. Maar er komt niets van: de juffrouwen sterven en de voogd vindt, dat hij zoo spoedig mogelijk een vak moet leeren. Hij wordt tuinman, komt bij Marie, de dienstbode, in huis als deze getrouwd is en werkt bij een baas in de tuintjes om Abcoude.

Het witte huis, waar zijn ouders gewoond hadden, blijft leeg. De moeder van Marie heeft er wel bezwaar tegen, dat hij klompen moet dragen en een mouwvest. Hij is toch een jongen uit een heerenhuis.

Maar Kasper vindt het wel goed en hij helpt de kleine nicht Heiltje, die veel lijdt aan hoofdpijn, in haar werk. Thomas, de stiefbroer komt hem na zijn trouwen dikwijls opzoeken. Hij zal als luitenant naar Indië. Vóór zijn vertrek gebeurt het ongeluk. Als Thomas een geweer neemt en het op Heiltje aanlegt, waarschuwt Kasper, dat het geladen is. Hij wil het hem afnemen — het schot valt en Thomas wordt in het gezicht getroffen.

Later trouwt Kasper met Heiltje. Met ijver doet hij zijn werk. Als het gezin groter wordt, werkt hij met dubbele kracht.

Maar dan komt Thomas terug, afgekeurd voor den dienst, bijna blind tengevolge van het schot en hij komt met zijn vrouw bij Kasper inwonen. Kasper en Heiltje voelen het als een plicht om Thomas en Christien te verzorgen. Dan begint de ellende.

Christien voelt zich gekrenkt door de diensten, die haar bewezen worden. Zij verlaat het huis, om er later noodgedwongen weer terug te keeren.

Thomas is een egoïst en profiteert van de omstandigheden. Een reeks rampen treft het huis van Kasper.

De voorspoed in den tuin wordt gevolgd door tegenslag. Oom Thomas gaat met de twee jongetjes Toon en Gerritje naar het meer. Met hun drieën in een schuitje: Gerritje verdrinkt. Leentje sterft aan een ziekte. Toon gaat naar de Oost en sterft daar.

Later gaan de menschen wonen in het witte huis, dat Thomas heeft geërfd.

De strijd om het bestaan duurt voort. Het verhaal eindigt met het allervreeselijkste: Thomas vermoordt Heiltje in een vlag van waanzin, met een bijl.

Dit is zoo de hoofdlijn van het verhaal. De bijfiguren, Blok, de knecht en oude kennissen, dienen eigenlijk om het probleem, waarom het gaat, toe te spitsen.

En wat is dan het probleem?

Kasper is een ongelovige, zijn vrouw niet. De kennissen zijn allemaal „rechtzinnige” menschen. Ze waarschuwen Kasper voor den vloek, die hem treffen moet. En de tegenspoed van allerlei aard, dat is de vloek. De straf op de zonde. En Heiltje's geloof wankelt in 't eind, terwijl Kasper in zijn ongelooft volhardt.

De vader was ook een atheïst geweest. Hij werd door den bliksem getroffen.

„Zooals men deed, zoo kreeg men het thuis bezorgd en voor elk kwaad lag de straf gereed.”

Dirk Blok zegt het later tegen Kasper in de dagen van den voorspoed: „Als er zegen op je huis valt, is het terwille van je brave vrouw.” Blok en Krien waarschuwen: Als God Thomas verstoot, dan is het gevaarlijk om te willen reddend. Met een lasteraar van God hoeft men geen medelijden te hebben. En tot Heiltje: „Er zijn veel verworpenen, dat is schande genoeg voor de menschheid en het is al mooi als wij ze te eten geven.”

„Die broer wordt verteerd door de zondigheid en als je de hand over hem uitstrekt, word je zelf getroffen.”

Kasper hoort het aan en beseft, dat ze gelijk hebben, omdat het voor Heiltje te zwaar wordt. Thomas zelf vindt, dat de grond, dien Kasper bewerkt, vervloekt is.

Kasper ziet dit niet. Zijn oogen zijn nog blinder dan de zijne.

Kasper tracht zijn vrouw duidelijk te maken, dat ze beiden gelooven. En dat is ook zoo.

Kasper gelooft, dat er iets is, „iets”, dat niet wreekt en niet straft, dat blind en doof is en den mensch niet hoort en niet telt.

„Ik kan alleen vertrouwen, dat het ons voorbij gaat en niet een bliksemslag juist hier laat vallen of ander ongeluk.” De hemel geeft geen antwoord op het roepen van een mensch, want de stem van den roepende reikt niet zoover. Kasper vertrouwt op zijn handen. Hij werkt. Hij werkt vlijtig. Als de hagel vernielt — kan hij dat niet helpen. Als er ziekte in de aardappelen komt, heeft hij ze niet besmet. Als de grond weigert, is dit toeval.

Al zijn leven heeft hij aan het toeval geloofd. Soms ziet hij een orde in het toeval.

En als de laatste slag gevallen is met den bijlslag van Thomas, vraagt hem Hazelaar, of het nog geen tijd is, tot God te keeren. En Kasper richt zich in zijn volle lengte op en klaagt, dat hij geen loon ontving voor eerlijkheid en onbaatzuchtigheid. Waarop moet hij vertrouwen? Hij weet het niet. Is er een God, Hij heeft macht, „die de menschen en de wormen maakt en vertrapt of verheft en dan weer nieuwe maakt; die den goddelooze slaat en vernedert of hem geluk en rijkdom geeft, al naar het Hem invalt.”

En wie weet, waarom?

Hij weet het niet.

Voor den een is het leven een lachspel, voor den ander een tranenspel.

Kasper zal zijn plicht doen, zooveel hij kan en zolang hij kan en dan voorbijgaan.

En Blok zegt daar een vroom woordje op: hij hoopt, dat God zijn hart moge vertroosten en hem de kracht mag laten behouden, dat zijn werk goed zal zijn. En Kasper gaat weer in den tuin werken.

Nu heeft een criticus gezegd, dat Van Schendel de Calvinistische natuur van ons volk, die ook tot uiting komt in den Nederlander, die de Calvinistische levensovertuiging niet is toegedaan, uitnemend heeft begrepen.

En dat aan Kasper de lijdzaamheid gegeven is als kracht. En de offervaardigheid.

't Is waar, offervaardig is Kasper. Hij geeft arme zwerfelingen onderdak en brood en rijksdaalders.

Hij doet goed.

Maar — tegenover de meening van den criticus zet ik de andere, dat Van Schendel van het Calvinisme niets heeft begrepen. Er is een noodlotgeloof in dit boek. En bij wie „gelooven” — een oppervlakkig oordeelen.

Een ongelovige wordt gestraft.

Een geloovige wordt gezegend.

Dit mag in zijn diepsten grond waar zijn, zó als Kaspers kennissen het opvatten, is het niet waar. Zij matigen zich een oordeel aan, wat hun niet toekomt. Hun waarschuwing mag goed bedoeld zijn, ze mist toch de klem. Wat aan 't slot wel blijkt.

Waar is hier het geloof van den Christen, dat er een Vader in de hemelen is, die om Jezus' wil de zonden vergeeft

van allen, die met oprecht berouw zich neerwerpen bij het kruis?

Waar is hier het geloof, dat niets bij geval geschiedt, maar dat alle dingen medewerken ten goede voor die op God vertrouwen?

En waar is hier de rechte dankbaarheid voor Gods onverdiende gaven?

Het noodlotgeloof, het toevalgeloof is puur Heidensch. De Heidenen vreesden voor die blinde macht, die naar luim en gril regeerde en zelfs de goden kon dwarsboomen. Een Christen gelooft aan geen noodlot. Hij gelooft aan de liefde.

Hij haat in beginsel de zonde, die God verbiedt. Zijn hoogste ideaal is, van de zonde verlost te zijn.

In het boek van Van Schendel is geen plaats voor het Kruis. Het is onwaar, wat Kasper beweert en eenzijdig waar, wat de „rechtzinnigen“ beweren.

Ik mis in dit boek de Bijbelsche waarheden betreffende het leven. De zuiverheden.

In dit boek zit de leer der waarheid in de knel. En zit het leven in de knel. Wie dit boek leest, leze het alleen onder de beslissende critiek der Heilige Schrift.

A. L. v. H.

LAATSTE DAG

Als het grauwe licht van den wintermorgen doordringt in de dichte dennenkruinen, dan ontwaken daar de merels. Ze schudden zich den slaap uit de veeren en ze wekken de wereld met hun sterk en luidruchtig geroep. Daarna verspreiden ze zich in de bosschen, en zwijgend werken ze voor hun hongerige magen.

Als de vroege schemer daalt onder het dichte hout, dan klinkt ergens een vragende roep van een merel. Daar komt weerklank op van hier en van ginds en van overal. Ze staken hun zoeken naar voer, en laag over de boomtoppen komen ze eerst naar het meertje. Ze plassen in het soms ijskoude water, minuten lang. Dan, onder juichend geroep, haasten ze zich door de dikke

schemering naar hun slaappleatsen in de dichte dennenkruinen.

Onder die bedrijvige merels is er een, die niet meer mee kan. Hij is oud: z'n snavel is oranje. Zijn veeren zijn dof geworden en zijn kracht neemt af als dooiend ijs. Op een morgen, dat de anderen waren weggetrokken de wijde bosschen in, streek hij moeizaam uit zijn slaapboom. Hij scharrelde wat rond, maar telkens zat hij stil. Loom was hij en slaperig. Een mensch kwam voorbij, maar hij ging niet uit den weg, zooals gisteren nog en eergisteren.

Een konijn holde vlak langs hem heen, maar het verschrikte hem niet. Hij was zoo moe; hij wilde niets meer dan rusten bij Moeder Aarde. Zijn zware oogleden zakten toe. En open gingen ze niet meer...

Bijna onmerkbaar zal zoo de schemering dalen. Dan zullen de merels het bosch vervullen met hun avondroep.

Hij zal niet luisteren met scheefgehouden kop en niet instemmen.

Er zullen zwarte lijsters over hem heenvliegen, straks als ze gaan naar hun slaappleats. Hij zal ze niet volgen. Het grauwe licht van den wintermorgen zal doorsijpelen in de dichte dennenkruinen en de merels zullen de wereld wekken.

Hij zal blijven slapen op het zachte mosbed onder de altijd groene boomen.

Z'n kameraden zullen hem niet missen.

Maar de boomen, die hem zooveel avonden in slaap hebben gewiegd, die zingen over hem een roerend doodenlied.

J. A. EYGENRAAM

PUZZLE No 3

De naamkaartjes van onderstaande heeren met woonplaats verbergen hun beroepen

T. Rauer
Laren

Mr Cees E. Teiger
Asten

Piet Noga
Tiel

H. Doenefoe
Schoorl

E. Vigouwe
Tilburg

Oplossing in een volgend nummer.